

De nominale woordgroep vanuit dialectvergelijkend perspectief

Variaties en generalisaties

Norbert Corver, Marjo van Koppen & Huib Kranendonk
Universiteit Utrecht/UiL-OTS

1 Inleiding

Er zijn in de loop van de tijd al heel wat studies uitgevoerd naar dialecten van het Nederlands en talen die sterk verwant zijn aan het moderne Nederlands, zoals het Fries, het Afrikaans, maar bijvoorbeeld ook het Middelnederlands. Sommige van die studies richten zich op het gedetailleerd beschrijven van een specifiek dialect of een bepaalde aan het Nederlands verwante taal. Hierbij kan worden gedacht aan dialectgrammatica's (zie bijvoorbeeld Overdiep 1940, Ter Laan 1953, Sassen 1953, Van Ginneken 1954, Pauwels 1958, De Bont 1962), beschrijvingen van het Middelnederlands (zie bijvoorbeeld Stoett 1923, Duinhoven 1988), het Afrikaans (Ponelis 1979, Donaldson 1993) of het Fries (zie bijvoorbeeld Tiersma 1985). Er is ook een sterk groeiend aantal studies waarin vanuit een meer theoretische vraagstelling wordt gekeken naar een bepaald aspect van een dialect of een aantal dialecten. Hierbij valt voor syntactische variatie bijvoorbeeld te denken aan Haegeman (1992) over het West-Vlaams, Hoekstra (1993) over het (West-)Fries en Van Craenenbroeck (2004) over het Vlaams-Brabants.

Er zijn echter ook dialectvergelijkende studies die het hele spectrum van dialecten in het Nederlandse taalgebied beslaan. In deze studies wordt een aantal aspecten van het taalsysteem systematisch bevraagd op basis van een representatieve selectie van de dialecten, denk bijvoorbeeld aan de Reeks Nederlandse Dialectatlassen die tussen 1925 en 1967 werd samengesteld en ook aan Weijnen (1966) of Van der Horst (2008). Het meest recente onderzoek binnen deze categorie wordt gevormd door wat we de AND-projecten (Atlas van de Nederlandse Dialecten) zouden kunnen noemen: FAND (Fonologisch, Goossens et al. 1998-2005), MAND (Morfologisch, Goeman et al. 2005, 2008) en SAND (Syntactisch, Barbiere et al. 2005, 2008). Voor het SAND-project zijn er bijvoorbeeld 267 dialecten van het Nederlands en het Fries, verspreid over het Nederlandse taalgebied in Nederland en België, onderworpen aan dezelfde set van vragen over syntactische kenmerken van die dialecten.

Het project dat wij in dit artikel bespreken, het DiDDD-project¹ (Diversity in Dutch DP Design), behoort ook tot deze laatste groep van onderzoeken. Het DiDDD-project is in januari 2005 van start gegaan aan de Universiteit van Utrecht. Het project, dat in 2010 is afgerond, onderzocht de morfosyntactische variatie binnen het nominale domein in dialecten en variëteiten van het Nederlands. In het kader van het Mimore-project² is de database van dit project beschikbaar gekomen. Dit artikel geldt derhalve ook als achtergrondinformatie bij het gebruik van die database.

Het DiDDD-project heeft zowel dialecten van het Nederlands als talen die nauw verwant zijn aan het Nederlands, te weten het Fries en oudere fasen van het Nederlands, als empirische basis genomen, evenals in de AND-projecten. In het DiDDD-project is, evenals in de AND-projecten, geen aandacht besteed aan het Afrikaans of aan een van de andere Germaanse talen buiten het Fries. De systematische bestudering van morfosyntactische

¹ Het DiDDD-project is een zogenaamd klein programma dat werd gesubsidieerd door NWO. De officiële titel van het project luidde: *the Noun Phrase: Diversity in Dutch Design and the Design of Diversity*.

² Het Mimoreproject heeft drie databases gecombineerd, te weten de DiDDD-database, de SAND-database en de database uit het Goeman, Taeldeman, Van Reenenproject (MAND). Het webadres van deze database is , zie <http://www.meertens.knaw.nl/mimore/a>

variatie in het nominale domein vanuit een theoretisch-syntactische (i.h.b. generatief-taalkundige) inslag was nog niet eerder gedaan. Het SAND-project heeft wel enige aandacht besteed aan variatie in dit domein, maar het nominale domein was niet één van de centrale aandachtsgebieden van het SAND-project. Uiteraard heeft het MAND-project wel de nodige variatie in dit domein in kaart gebracht. In het MAND-project gaat het echter vooral om pure morfologische variatie, zoals het inflectiepatroon, de vorm van lidwoorden etc. Het DiDDD-project heeft wat dat betreft dus een hiaat in de Nederlandse dialectsyntaxis opgevuld. In tegenstelling tot de bovengenoemde AND-projecten had het DiDDD-project niet de ambitie om een dialectatlas te maken. Het ging in dit project niet zozeer om het achterhalen van de geografische distributie van een bepaald morfosyntactisch verschijnsel, maar eerder om het geven van een adequate en diepgravende beschrijving en analyse van het nominale domein in de bovengenoemde dialecten en variëteiten van het Nederlands.

Het algemene doel van het DiDDD-project, onderzoek naar morfosyntactische variatie in het nominale domein, is onderverdeeld in drie meer specifieke doelstellingen. In de eerste plaats beoogde het project om een accurate en zo volledig mogelijke beschrijving te geven van de syntactische en morfosyntactische variatie binnen het nominale domein in de bovengenoemde dialecten en variëteiten van het Nederlands. Het tweede doel was om deze variatie binnen een generatief-taalkundig theoretisch kader te analyseren. Uiteraard interageerden het eerste en het tweede doel, in die zin dat de dataverzameling werd gestuurd door de theoretische inslag van het project. Het derde doel van het project bestond erin om een verklaring te geven voor de dimensies van variatie, bijvoorbeeld binnen het kader van de Principes-en-Parameters-theorie (Chomsky 1981, 1995) en het Minimalistische programma (Chomsky 2000 et. seq.). Meer specifiek beoogden we de vragen te beantwoorden waarom variatie alleen bepaalde delen van het nominale domein treft maar andere ongedeed laat en welk onderdelen van het taalsysteem verantwoordelijk zijn voor de aangetroffen variatiedimensies.

In dit artikel zullen wij ingaan op zowel de praktisch-methodologische als de inhoudelijke kant van het project. Paragraaf 2 beschrijft de praktische kant van het project: de verschillende stadia van dataverzameling en de gebruikte methodologie. In paragraaf 3 gaan we dieper in op de algemene vraagstelling van het project en de vraagstelling van de drie deelprojecten en op de vraag hoe de database kan worden gebruikt door externe onderzoekers. Paragraaf 4 bespreekt de belangrijkste empirische generalisaties van dit project.³ De conclusie volgt in paragraaf 5.

2 Methodologie van het DiDDD-project

In deze paragraaf bespreken we de methodologie van de dataverzameling. We volgen hierbij de verschillende fasen, waarin het onderzoek uitgevoerd is. Als uitgangspunt voor verder onderzoek hebben we bestaande referentiegrammatica's genomen (paragraaf 2.1.). Op basis van deze grammatica's hebben we vragenlijsten ontwikkeld (paragraaf 2.2.). We bespreken eerst de korte vragenlijst (paragraaf 2.2.1.), daarna de mondelinge en schriftelijke lange vragenlijsten (paragrafen 2.2.2.1. en 2.2.2.2.).

³ We hebben er bewust voor gekozen om in dit artikel alleen de empirische generalisaties te geven en niet de theoretische analyses van deze data. Dit zou uiteraard te veel ruimte in beslag nemen. We verwijzen de lezer graag naar de andere publicaties die zijn voortgekomen uit dit project, zie bijvoorbeeld Corver & Van Koppen 2009, 2011, Kranendonk 2010, Corver & Kranendonk 2009.

2.1 *Referentiegrammatica's*

Allereerst hebben we geïnventariseerd, welke informatie in bestaande referentiegrammatica's voorhanden was. Deze informatie is in een eenvoudige database opgenomen. Daarbij zijn niet alleen dialectgrammatica's uit het recente verleden onderzocht, maar ook grammatica's van oudere fasen van het Nederlands. Het doel van deze database was tweeledig. Allereerst wilden we inventariseren welke nominale constructies van belang zijn voor variatieonderzoek in hedendaagse en oudere fasen van het Nederlands. Ten tweede gaf dit overzicht ons inzicht in de vraag welke regio's en periodes nader onderzocht moesten worden op bepaalde nominale constructies.

De data in deze verzameling dienen dus enerzijds als basis voor taaltheoretisch onderzoek, vooral wat betreft de historische fasen van het Nederlands, maar zijn daarnaast ook gebruikt als input voor de vragenlijsten die opgesteld zijn voor het verkrijgen van taalgegevens uit verschillende dialecten van het Nederlands (zie paragraaf 2.2. en 2.3.).

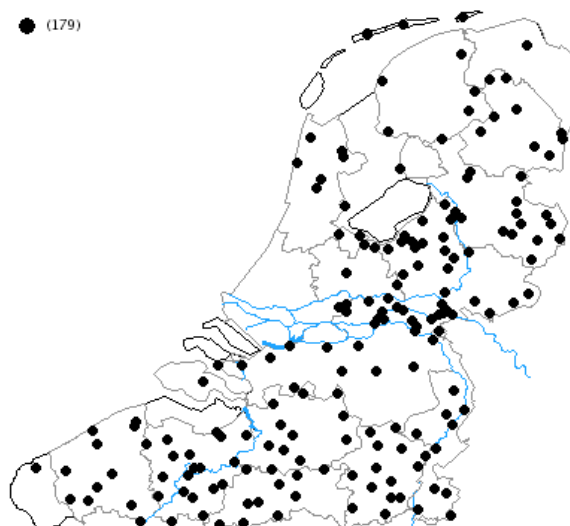
2.2 *Vragenlijsten*

2.2.1 *Korte vragenlijsten*

De korte vragenlijst bevat 35 vertaalvragen. In deze vertaalzinnen waren de nominale constructies opgenomen die de kern vormden van het DiDDD-project. Een voorbeeld van zo'n zin is opgenomen in (1):

- (1) Van al deze boeken zijn die dikke het mooist, maar ik heb er nog geen één gekocht.

De informanten werd gevraagd, deze zinnen zo nauwkeurig mogelijk in hun dialect te vertalen en de vertaling precies zo op te schrijven als ze die uitspraken. De vragenlijst is opgestuurd naar alle informanten van het SAND-project. In totaal hebben 179 informanten de lijst ingevuld teruggestuurd. Voor de spreiding van de dialecten, zie figuur 1:

Figuur 1: korte vragenlijsten

Deze korte vragenlijst diende twee doelen: (a) het controleren van de consistentie van de data die we met de lange vragenlijsten zouden verzamelen; (b) eventuele vormen van variatie opsporen die op basis van eerdere projecten en referentiegrammatica's nog niet bekend waren.

2.2.2 Lange vragenlijsten

Naast de korte vragenlijsten hebben we ook uitgebreidere vragenlijsten opgesteld. Deze lange vragenlijsten hadden de volgende doelen:

a. bestaande data controleren. Op basis van de onderzochte referentiegrammatica's hadden we een globaal overzicht van de variatie binnen de deeldomeinen en van de spreiding van de verschillende vormen. Veel referentiegrammatica's zijn echter meer dan vijftig jaar oud. Het is dus goed mogelijk dat de in de grammatica's genoemde vormen tegenwoordig niet meer voorkomen of veranderd zijn. Door middel van de lange vragenlijsten konden we niet alleen controleren of de gedocumenteerde constructies nog steeds gebruikt worden, maar ook wat de spreiding precies is.

Daarnaast moet opgemerkt worden, dat, enkele uitzonderingen daar gelaten, de meeste referentiegrammatica's weliswaar zeer goede morfologische beschrijvingen van het dialect bevatten, maar syntactisch vaak onvolledige of (achteraf gezien) onjuiste informatie verschaffen. Met behulp van de gedetailleerde lange vragenlijsten konden de beschrijvingen van de opbouw van de naamwoordgroep, zoals die gegeven waren in deze dialectgrammatica's, getoetst worden.

b. bestaande paradigma's completeren. De in dialectgrammatica's beschreven paradigma's zijn niet altijd compleet. In de lange lijsten hebben we de bestaande gaten systematisch gevuld, door in alle dialecten precies dezelfde vormen te laten vertalen.

c. nieuwe data ontdekken. Naast het aanvullen en controleren van de bekende data wilden we ook nieuwe gegevens verzamelen. Allereerst zijn er vragen die gesteld worden vanuit de theorie. Er zijn constructies die niet in traditionele dialectgrammatica's beschreven worden, maar die vanuit een hedendaags taaltheoretisch oogpunt zeer relevant zijn. Een voorbeeld hiervan is, wat we noemen, *sluicing* in *wat voor*-constructies⁴:

(2) Hij heeft boeken gekocht, maar ik weet niet wat voor.

Het blijkt bijvoorbeeld dat niet alle vormen die we tegenkomen in de *wat voor*-constructie (cf. ook infra paragraaf 3.4.2) kunnen worden gebruikt in *sluicing*.

Een tweede categorie vragen betreft verschijnselen die in verwante talen voorkomen, maar niet in het Standaardnederlands. Een voorbeeld hiervan is de constructie in (3), die geattesteerd is in dialecten van het Engels en in Scandinavische talen (Kayne 2010):

(3) This here man

⁴ *Sluicing* is een ellipsisverschijnsel waarbij de woorden van een directe of indirecte vraagzin gedeleerd zijn, met uitzondering van de zogenaamde *wh*-constituent (d.w.z. het vraagwoord, eventueel in combinatie met andere woorden die deel uitmaken van de *wh*-constituent). Bijvoorbeeld:

- (i) a. Iemand heeft mijn tas gestolen, maar ik weet niet *wie*.
- b. Een van deze mannen heeft mijn tas gestolen, maar ik weet niet *welke man*.

deze man hier

In de derde plaats zijn er constructies verzameld waarvan – voor zover wij wisten – geen variatie beschreven was, maar waarvan we het vermoeden hadden dat er variatie in op zou kunnen treden. Een voorbeeld hiervan zijn combinaties van het type *wij boeren* en *ons boeren* in de voorbeelden (4) en (5):

- (4) Wij boeren vinden dat er meer geld moet komen voor de landbouw!
- (5) De regering pakt ons boeren altijd het hardst aan!

De lange vragenlijsten zijn onderverdeeld in vier delen, die corresponderen met de vier deelprojecten van het DiDDD-project. In totaal bestonden de vragenlijsten uit 115 hoofdvragen, die weer uit 1241 deelvragen bestonden. Deze vragen waren van twee verschillende typen: vertaalvragen (zie voorbeeld (6)) en zogenaamde *komt voor*-vragen (zie voorbeeld (7)):

- (6) Zou u de onderstaande zin willen vertalen in uw dialect?

Niemand had het feest willen missen.

Vertaling:

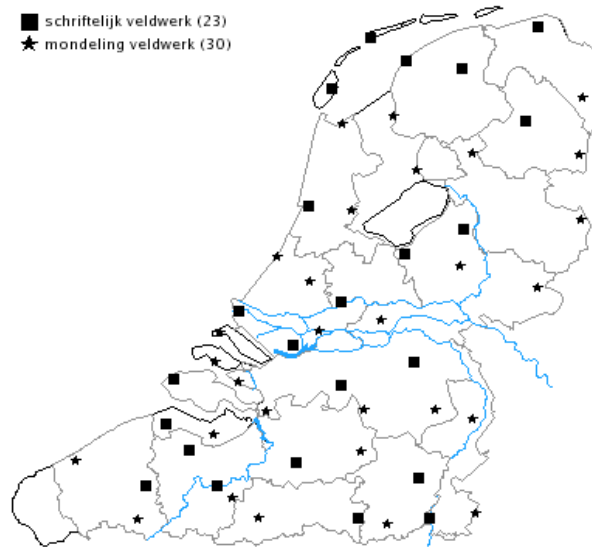
- (7) Zou u willen aangeven of de onderstaande zinnen voorkomen in uw dialect? Indien u 'ja' aankruist, wilt u de zin dan vertalen in uw dialect? Indien u 'nee' antwoordt, hoeft u de zin niet te vertalen en kunt u direct door naar de volgende:

	Komt voor?	Vertaling
<i>Hij heeft geen boeken</i>	ja/nee	
<i>Hij heeft boeken geen</i>	ja/nee	
Enz.		

Deze vragenlijsten zijn voorgelegd aan informanten uit 53 verschillende plaatsen, verspreid over Nederland (inclusief Friesland) en Vlaanderen. De dialecten zijn zodanig geselecteerd dat het er een goede spreiding over het hele taalgebied ontstond. Aan die spreiding zijn een aantal plaatsen toegevoegd: namelijk (i) extra meetpunten op grensgebieden van dialectgroepen (bijvoorbeeld twee meetpunten in Zeeuws-Vlaanderen aangezien dit eiland het grensgebied vormt tussen het Zeeuws en het Vlaams), (ii) extra meetpunten die in een specifiek dialectgebied lagen (bijvoorbeeld het plaatsje Lage Mierde in het Kempenlandse dialectgebied) (iii) ofwel plaatsen waarvan we op basis van eerder onderzoek (referentiegrammatica's, korte vragenlijsten en /of SAND-onderzoek) wisten dat er opmerkelijke nominale constructies voorkomen, zoals bijvoorbeeld in Hindeloopen en Strijen. De meeste informanten hadden al eerder aan het SAND-project meegewerkt. In de plaatsen waar we nieuwe informanten moesten zoeken, hebben we dezelfde criteria voor informanten aangehouden als in het SAND-project (zie Cornips & Jongenburger 2001). De informanten moesten daarom:

- ouder zijn dan 55 jaar;
- geboren en getogen zijn in het relevante dialectgebied;
- ouders hebben die geboren en getogen waren in het relevante dialectgebied;
- niet langer dan acht jaar buiten het relevante dialectgebied hebben gewoond;
- het dialect ook in het publieke domein gebruiken.

In dertig plaatsen hebben we mondelinge interviews afgenomen aan de hand van de lange vragenlijst. Deze vragenlijst is daarnaast opgestuurd naar informanten van de overige drieëntwintig plaatsen. Deze hebben de lijsten schriftelijk ingevuld en naar ons teruggestuurd. Figuur 2 geeft een overzicht van de spreiding van de meetpunten. De vierkantjes markeren de plaatsen waar de lijsten schriftelijk ingevuld zijn; de rondjes de plaatsen waar we mondelinge interviews afgenomen hebben:

Figuur 2: alle meetpunten

2.2.2.1 Methodologie van de schriftelijke vragenlijsten

In de plaatsen waar we de vragenlijsten schriftelijk hebben laten invullen, werden twee informanten geselecteerd. Deze informanten werden gevraagd, de vragenlijsten samen en in overleg in te vullen, wat de meeste informanten ook daadwerkelijk gedaan hebben. Het voordeel van een dergelijke methode is dat er enige mate van controle op de antwoorden is. De informanten hadden uiteraard wel de vrijheid om het met elkaar oneens te zijn en ze moesten ieder de lijsten ingevuld terugsturen.

Vooraf ontvingen de informanten een informatiepakket over het DiDDD-project. Vervolgens kregen ze twee van de vier lijsten toegestuurd; in verband met de lengte van de lijsten hebben we niet alle lijsten tegelijk aangereikt. Nadat ze de eerste twee lijsten geretourneerd hadden, ontvingen ze de laatste twee lijsten. Als de informanten alle lijsten ingevuld hadden, stuurden we een bedankbrief en een klein presentje om onze waardering uit te drukken. Tenslotte vroegen we nog, of ze eventueel mee zouden willen werken aan toekomstig onderzoek.

2.2.2.2 Methodologie van de mondelinge vragenlijsten

Ook in de plaatsen waar de mondelinge interviews afgenomen zijn, hebben we twee informanten per dialect geselecteerd. Ook deze informanten kregen vooraf een informatiepakket.

Op de dag van de afspraak waren naast de twee informanten één of twee interviewers (medewerkers van het DiDDD-project) aanwezig. De informanten werden na een instructie gevraagd de vragen en de antwoorden onderling te bespreken en elkaars antwoorden vooral ook te controleren. De interviewers maakten de informanten duidelijk dat zij het niet eens hoefden zijn. Het uitgangspunt was dat de interviewers zo min mogelijk betrokken waren bij de discussie over de antwoorden op de vragenlijsten om zo interferentie met de taal van de interviewers te vermijden. Dit is vanwege de lengte en complexiteit van de vragenlijsten niet altijd gelukt. Op sommige momenten was het onvermijdelijk dat de interviewers uitleg gaven bij een bepaalde vraag of het interview weer terug op de rails zetten.

2.3 Databases

Het DiDDD-project heeft twee databases opgeleverd. De eerste, die op dit moment nog niet online beschikbaar is, bevat de gegevens uit de referentiegrammatica's (zie paragraaf 2.1). Momenteel bevat deze database 1768 gegeveenseenheden uit 71 verschillende referentiegrammatica's. Niet alleen de data zelf zijn in de databank opgenomen, maar ook mogelijk relevante opmerkingen van auteurs bij die data. We hebben de orthografie van de auteurs ongewijzigd overgenomen. Een nadeel van deze nauwkeurige werkwijze is, dat het doorzoeken van de database gecompliceerd wordt. Om toch te kunnen zoeken naar concrete datapatronen, zijn trefwoorden toegevoegd. Momenteel zijn deze trefwoorden nog niet gesynchroniseerd met die van het SAND-project en het Corpus Gesproken Nederlands. Omdat in het DiDDD-project het nominale domein in veel groter detail beschreven wordt dan in deze andere databases, voldeden de bestaande trefwoorden niet en moesten specifiekere trefwoorden aangemaakt worden.

Deze database kan niet alleen op concrete data (bijvoorbeeld: Waar vinden we de vorm *waffere* in de *wat voor*-constructies?) en trefwoorden (bijvoorbeeld: Welke grammatica's geven een beschrijving van de *wat voor*-constructie?) doorzocht worden, het is ook mogelijk alle data op te roepen van een van de DiDDD-deelprojecten, referentiegrammatica's, provincies of tijdsperiodes.

De tweede database, die zoals gezegd via Mimore (zie voetnoot 2) beschikbaar is, bevat de gegevens van het veldonderzoek. Deze database bevat zowel de resultaten van de korte als van de lange vragenlijsten. We hebben de orthografie van de (schriftelijke) respondenten ongewijzigd overgenomen. Dit compliceert de doorzoekbaarheid van de database omdat er geen uniforme spelling is. Echter, wanneer we de schrijfwijze zouden uniformeren, dan lopen we de kans de informanten verkeerd te interpreteren, met als gevolg verlies van informatie of onjuiste conclusies. De mondelinge interviews, die over het algemeen genomen uit twee sessies van elk twee uur bestonden, werden met een digitale DAT-recorder opgenomen in MP3-formaat. De interviews zijn vervolgens niet integraal getranscribeerd; we hebben ons beperkt tot de antwoorden op de vragen en eventuele relevante opmerkingen daarover. Hierbij hebben we ons – op enkele kleine aanpassingen na – gehouden aan het SAND-protocol voor transcripties. Deze database kan op vraag (bijvoorbeeld: Welke antwoorden zijn er gegeven op de vraag of *wat voor soort boeken heb je gekocht* voorkomt?) en op dialect (Bijvoorbeeld: Geef de antwoorden op de korte vragenlijst in het dialect van Boskoop) doorzocht worden. We komen in paragraaf 3.5 nog terug op de gebruiksmogelijkheden van deze database.

3 Inhoudelijke kant van het DiDDD-project

Er zaten, zoals hierboven al duidelijk werd, twee kanten aan dit project. De zoektocht naar variatie in het nominale systeem leidde enerzijds tot de vraag wat die variatie ons kan vertellen over de interne structuur van het nominale domein. De gegevens die we hebben verzameld in dit project gaven ons de mogelijkheid om bestaande hypothesen over de structuur van de nominale woordgroep (DP, Determiner Phrase) te toetsen. Uiteraard werden de gegevens ook gebruikt om nieuwe hypothesen op te stellen over de structuur van het nominale domein. Anderzijds leidde de zoektocht naar (morfosyntactische) variatie ons naar vragen over de aard en dimensies van de variatie zelf. Welke eigenschappen van het taalsysteem zijn er verantwoordelijk voor dat talen/dialecten van elkaar verschillen? Waar liggen de grenzen van variatie binnen het nominale domein, en waarom liggen ze juist daar?

Samenvattend was het doel van dit project dus tweeledig: enerzijds werd de structuur van de DP in kaart gebracht en anderzijds werd onderzocht hoe variatie moet worden geanalyseerd binnen het generatief-taalkundige kader. Om een antwoord te kunnen formuleren op deze twee vragen, hebben we ze toegespitst op een drietal empirische deeldomeinen: (i) de linkerperiferie van het nominale domein, (ii) negatie en kwantificatie in het nominale domein en (iii) pronomina binnen het nominale domein (in het bijzonder demonstratieve pronomina en possessieve pronomina). We zullen deze drie domeinen in de navolgende drie subparagrafen bespreken. In de vierde subparagraaf zullen we de data vanuit een andere dimensie bekijken, namelijk vanuit de diagnostieken die wij systematisch op deze data hebben toegepast. Als laatste, in paragraaf 3.5 zullen we bespreken welke mogelijkheden de database biedt voor externe onderzoekers. In de appendix geven we een volledige lijst met constructies die we in deze drie deelgebieden hebben onderzocht.

3.1 De linkerperiferie van het nominale domein

De linkerperiferie van de zin, het CP-domein (Complementizer Phrase) genoemd, wordt geassocieerd met *discourse*-gerelateerde constructies, zoals vraagwoordconstructies, exclamatieve constructies en constructies waarin focus een rol speelt (cf. Rizzi 1997). De vraag rijst of een dergelijk *discourse*-gerelateerd, linksperifeer domein ook aanwezig is in het nominale systeem. In recente literatuur over zowel het Nederlands (cf. onder andere Bennis, Corver & Den Dikken 1998) als andere talen (cf. onder andere Abney 1987, Szabolcsi 1987, Aboh 2004) is inderdaad geargumenteed voor zo'n vergelijkbaar *discourse*-gerelateerd domein binnen de nominale groep.

Eén van de vragen binnen dit deelproject van het DiDDD-project is dan ook hoe die linkerperiferie in de nominale groep er precies uitziet. Deze vraag wordt beantwoord door de variatie te onderzoeken in een aantal typen nominale constructies die gerelateerd zijn aan de linkerperiferie. We hebben bekeken waarin dialecten/talen van elkaar verschillen en waarin ze hetzelfde zijn wat betreft deze constructies. Wederom leidt dit tot de vraag hoe kan die variatie verklaard worden binnen de generatief-taalkundige theorie over het taalsysteem?

Bennis, Corver & Den Dikken (1998, vanaf hier BCD genoemd) bespreken een aantal nominale constructies die volgens hen DP-intern linksperifeer gedrag vertonen. Ten eerste noemen zij de veelbesproken *wat voor*-constructie (zie ook Den Besten 1981, Corver 1991, Bennis 1995). Een voorbeeld van deze constructie is te vinden in 0a. In deze nominale constructie bevindt zich een vraagwoord *wat*, dat volgens BCD verplaatst vanuit een DP-interne predikaatspositie (d.w.z. in het lagere, thematische gedeelte van de nominale structuur) naar een linksperifere (DP-)positie. Ook voor exclamatieven 0b en N-van-N-constructies 0c (zie ook Den Dikken 2006) stellen BCD een analyse voor waarin een element verplaatsing ondergaat naar de linkerperiferie van de DP.

- (8) a [DP wat_i [D' voor [(een) mensen t_i]]]
 b [DP wat_i [D° een [mensen t_i]]]
 c [DP een [boom_i [van een [kerel t_i]]]]

De *wat voor*-constructie is bijzonder interessant vanuit het oogpunt van de variatielinguïstiek. Dialecten vertonen aanzienlijke verschillen in hoe ze deze constructie realiseren. Er zijn bijvoorbeeld dialecten waarin het vraagwoord gerealiseerd wordt door een variant met het vraagwoord *hoe* (bijv. *hoe zulke boeken*). Daarnaast zijn er dialecten waarbij het voorzetsel *voor* niet aanwezig is (*wat boeken*) en andere waarbij het voorzetsel *voor* wordt vervangen door het voorzetsel *van* (*wat van boeken*). Deze variatie geeft uiteraard inzicht in de onderliggende structuur van dit type nominale constructies. We zullen later in dit artikel nog uitgebreider terugkomen op de variatie die wordt aangetroffen in de *wat voor*-constructie.

Andere nominale constructies die we in het kader van dit deelproject hebben onderzocht zijn hieronder weergegeven:.

- (9) a (een) zo'n (een) aardige opa
 b een rare (man) één
 c Tulpen, die heb ik alleen maar witte.

In (9)a is *zo* een graadaanduidend element dat bereik heeft over het gradeerbare adjectief *aardige*. Dialecten verschillen van elkaar in de realisatie van onbepaalde lidwoorden in deze constructie. Sommige dialecten staan, gelijk aan het Standaardnederlands, alleen de aanwezigheid van één onbepaald lidwoord na *zo* toe: *zo'n aardige opa*. Andere dialecten kunnen ook een onbepaald lidwoord vooraf laten gaan (*een zo'n aardige opa*) of laten volgen op *zo'n* (*een zo'n een aardige opa*). Verder hebben we in ons onderzoek het constructietype in (9)b betrokken, dat Barbiers (2005) geanalyseerd heeft als een constructie waarin focus, en dus de linkerperiferie van het nominale domein, een rol speelt. Deze constructie wordt, zoals Barbiers (2005) laat zien, aangetroffen in een aantal Brabantse, Groningse en Friese dialecten. Het telwoord *één* volgt in deze constructie ofwel een zelfstandig gebruikt adjectief (*een rare één*) ofwel een volledige nominale groep (*een rare man één*). Als laatste verschijnsel hebben we zogenaamde gespleten topicalisatie onderzocht; zie (9)c (Van Hoof 1997, 2005). Ook voor deze constructie is wel beargumenteerd dat de linkerperiferie van het nominale domein (i.h.b. [Spec,DP]) een rol speelt, en wel voor subextractie van het pronominale element *die* uit de nominale groep.

3.2 Negatie en kwantificatie binnen het nominale domein

Dit deelproject heeft zich gericht op manifestaties van negatie en kwantificatie binnen het nominale domein. Daaronder vallen bijvoorbeeld partitieve en pseudopartitieve constructies, (zie respectievelijk (10)a-b, maataanduidende constructies (10)c, en nominale woordgroepen met daarin telwoorden of kwantificerende en negatieve functiewoorden zoals *alle*, *enkele*, *iedere* en *geen* (zie (10)d).

- (10) a drie van de jongens
 b een kopje thee
 c een meter touw
 d alle/enkele/geen jongens

Hoewel de syntaxis en semantiek van negatie en kwantificatie binnen het nominale domein uitgebreid onderzocht zijn (zie o.a. Jackendoff 1977, Ritter 1991, Hoeksema 1996, Giusti 1997, Zamparelli 2000, Cardinaletti & Giusti 1992), is het onderzoek naar (micro-)variatie in de morfosyntactische expressie van dit soort nominale constructies minder systematisch en diepgaand geanalyseerd (maar voor belangrijke uitzonderingen zie onder andere Kayne 2007 en Haegeman 1995, 2002).

Ook bij dit deelonderwerp van het DiDDD-project staat de vraag centraal welke morfosyntactische variatiedimensies onderscheiden kunnen worden binnen de nominale woordgroep en hoe de variatiepatronen verantwoord kunnen worden binnen het taaltheoretische kader van de generatieve grammatica. Een voorbeeld dat aantoont dat er grenzen zijn aan morfosyntactische variatie, betreft de inflectie op telwoorden. In verschillende dialecten en variëteiten van het Nederlands dragen telwoorden in bijvoorbeeld partitief-constructies een inflectie-morfeem:

- (11) 'k èn achte van die joengs gezie. (Nieuwpoort)
ik heb acht van die jongens gezien

Ook in elliptische constructies vinden we deze uitgang op telwoorden, zie (12).

- (12) Ik hew zes koeien en hij het'r achte. (Urk)
ik heb zes koeien en hij heeft er acht

Geen van de onderzochte dialecten staat het morfeem echter toe wanneer het telwoord gevolgd wordt door een zelfstandig naamwoord; zie (13).

- (13) *achte koeien
acht koeien

De variatie is dus overduidelijk begrensd: een telwoord kan geen inflectie dragen als het gevolgd wordt door een (fonologisch gerealiseerd) nomen. Dit roept onmiddellijk de vraag op hoe we de variatie in de aanwezigheid van *-e* op telwoorden binnen en tussen dialecten kunnen verantwoorden gegeven het kader van de generatieve taalkunde (zie Kranendonk 2010 voor een analyse van deze data).

3.3 *Pronomina binnen het nominale domein*

In dit derde deelproject wordt er aandacht besteed aan zowel attributief als substantief gebruikte possessieve (zie respectievelijk (14)a-b) en demonstratieve pronomina (zie respectievelijk (15)a-b).

(14)	a	mijn vader	b	de mijne
(15)	a	die taart (daar)	b	die (daar)

Een ander aandachtspunt voor de possessieve pronomina is de mogelijkheid van possessor-verdubbeling. In dit type constructie wordt de bezitsrelatie niet alleen uitgedrukt door het possessieve pronomen, maar ook nog door een extra bezitter; zie het voorbeeld in (16)a. Deze constructie is gerelateerd aan de possessieve-*s*-constructie (ook wel aangeduid als de *Saxon genitive*), waarbij de bezitsrelatie wordt uitgedrukt door een *s*-morfeem toe te voegen aan een bezitter aanduidende eigenaam; zie (16)b.

- (16) a Jan zijn vader
 b Jans vader

Verder hebben we in dit deelproject aandacht besteed aan eigenschappen van demonstratieve pronomina, DP-interne deiktische adverbia (zoals *daar*, *hier* en *ginds/gene*) en de positie die deze adverbia innemen binnen de nominale woordgroep. Daarbij is ook gekeken naar het distributionele gedrag van demonstratieven (ook in combinatie met deiktische adverbia) die deel uitmaken van een prepositionele woordgroep. Zoals voorbeeld (17) laat zien is er een complementaire distributie tussen demonstratieven en R-pronomina van het type *daar*. In het Nederlands volgt het complement normaal gezien op het voorzetsel, zoals (17)a-b laat zien. Als het complement echter geen volledige woordgroep is maar een enkel deiktische element dan observeren we dat het voorzetsel niet worden gevolgd door een (onbeklemtoond) demonstratief pronomina: de combinatie *op dat* is niet mogelijk. Maar dat het voorafgegaan moet worden door het element *daar*. Dit roept de vraag op of er een relatie is tussen het demonstratieve pronomina en het R-pronomina (zie ook Van Riemsdijk 1978, Koopman 2000, Den Dikken 2010) en zo ja wat die relatie dan behelst.

- (17) a op dat hekje
 b *dat hekje op
 c *op dat
 d daarop

3.4 Diagnostieken

Binnen het DiDDD-project hebben we een aantal diagnostieken gebruikt om meer inzicht te krijgen in de structuur van de DP. We hebben de data gemanipuleerd op basis van (i) woordvolgorde, (ii) morfologische variatie, (iii) ellipsis, (iv) extractie, (v) combineerbaarheid van DP-interne elementen en (vi) cross-pronominale vergelijkingen. Deze diagnostieken hebben we systematisch toegepast op de in paragraaf 3.1-3.3 besproken constructies. Hierdoor kan de database behalve op constructietype ook op een van deze diagnostieken worden doorzocht. Het is bijvoorbeeld mogelijk om te onderzoeken hoe NP-ellipsis werkt in de verschillende domeinen van de nominale groep. Hierdoor kan een meer volledig beeld van NP-ellipsis worden verkregen. We zullen deze diagnostieken voor het bepalen van de onderliggende structuur van een nominale constructie in detail bekijken in de navolgende subparagrafen.

3.4.1 Diagnostiek 1: woordvolgorde

Uiteraard kan woordvolgorde het een en ander vertellen over de onderliggende structuur van het nominale domein. Het is echter niet noodzakelijkerwijs het geval dat de woordvolgorde die zichtbaar is in de oppervlaktevorm van een nominale constituent ook de onderliggende woordvolgorde representeert. Binnen het kader van de generatieve taalkunde gaan we er immers vanuit dat constituenten onderliggend een andere positie in de structuur kunnen innemen dan aan de oppervlakte. Denk hier bijvoorbeeld aan het verplaatsen van vraagwoordconstituenten. Een vraagwoordconstituent die als argument fungeert van een predicat, zoals bijvoorbeeld het lijdend voorwerp *wie* van het predicat *gebeten* in (18), begint in de argumentpositie, waar het de thematische rol van *patiens* krijgt toebedeeld. Door

verplaatsing komt het vraagwoord in de oppervlaktepositie te staan in de linkerperiferie van de zin.

(18) Wie_i heeft de hond t_i gebeten?

We gaan ervan uit dat ook in het nominale domein verplaatsingsoperaties plaatsvinden. Zoals we hierboven reeds hebben aangegeven, is het echter wat ingewikkelder om te testen of iets daadwerkelijk verplaatst is naar de oppervlaktepositie, dan wel basisgegenereerd is in deze positie.

Bekijken we in dit licht de voorbeelden in (19). In deze voorbeelden kan de positie van het deiktische adverbium *daar* volgen op *die man*, ofwel voorafgaan aan *die man*. Wat niet mogelijk is, althans niet in de 53 dialecten die wij voor dit project hebben onderzocht, is dat het deiktische adverbium zich bevindt tussen het demonstratieve pronomen *die* en het nomen *man*. Dit is opvallend, aangezien in andere Germaanse talen, zoals bepaalde dialecten van het Engels en sommige Scandinavische talen (Kayne 2010, Leu 2008) deze woordvolgorde wel mogelijk is. In alle gevallen vormt het deiktische adverbium overigens een constituent met *die man*.

- (19) a die man daar
b daar die man
c *die daar man

Het feit dat het deiktische adverbium zowel voor als achter *die man* kan voorkomen, kan bijvoorbeeld leiden tot de hypothese dat de positie volgend op *die man* de basispositie is van het deiktische adverbium en dat (in sommige dialecten) het adverbium kan verplaatsen naar de positie voorafgaand aan *die man*. Het feit dat de volgorde in (19)c onmogelijk is in de dialecten van het Nederlands, maar niet in andere Germaanse talen, geeft eveneens informatie over de basispositie van het deiktische adverbium. Voor de volgorde *die daar man* in het Engels en het Noors zijn immers al analyses in omloop (cf. Giusti 1997, Kayne 2010, Leu 2008), die kunnen worden getoetst aan de Nederlandse dialectgegevens.

Een ander aardig voorbeeld van variatie in woordvolgorde vinden we in constructies waar *heel* of *helemaal* de DP modificeert. Beschouw de voorbeelden in (20).

- (20) a hiel Marie har huus (West-Terschelling)
b Marie heul d'r hoes (Onstwedde)
c Marie d'r hele huus (Hippolytushoef)
d hieëlemaoël Marie heur huis (Oosteeklo).
e Marie ielemol d'r ôs (Lier)

Deze voorbeelden laten zien dat *heel* op verschillende plaatsen in de DP kan opduiken zonder een duidelijk betekenisverschil te geven: sommige dialecten kunnen meerdere varianten in dezelfde context gebruiken. *Helemaal* is iets beperkter in distributie en kan ofwel voorafgaan aan de bezitter *Marie* of er direct op volgen. Het kan echter nooit volgen op het bezittelijk voornaamwoord *d'r*.

3.4.2 Diagnostiek 2: morfologische variatie

Morfologische variatie delen we op in twee delen, ten eerste lexicale variatie en ten tweede realisatieverschillen tussen dialecten en variëteiten van het Nederlands. Lexicale variatie, het gebruik van andere woorden of woordcombinaties om een bepaald betekenisaspect uit te

drukken, geeft ook informatie over de onderliggende structuur. Denk bijvoorbeeld aan de bekende *wat voor*-constructie. Zoals we hierboven hebben aangegeven, is het zo dat de dialecten van het Nederlands aanzienlijk variëren in de vormelijke realisatie van deze constructie (zie ook Corver & Van Koppen 2011). Sommige dialecten gebruiken in plaats van het Standaardnederlandse *wat* een vraagwoord *hoe* zie (21)a, *hok* zie (21)b of *wak* zie (21)c.

(21)	a	hoe zukke boek'n	(Hooghalen)
	b	hokfor boken	(Hindeloopen)
	c	wakke boeken	(Kortrijk)

Er zijn ook dialecten die niet verschillen van het Standaardnederlands wat betreft het vraagwoord *wat*, maar wel wat betreft het voorzetselachtige element *voor*. Er is een groot aantal dialecten dat *voor* reduceert tot *fer*, zie (22)a, en er zijn dialecten die de vorm *vuk* gebruiken in plaats van het Standaardnederlandse *voor*, zie (22)b.

(22)	a	waffer boeken	(Beverwijk)
	b	Wat vukke beuk	(Noord-Deurningen)

Het type lexicale variatie dat opduikt in deze constructie vertelt iets over hoe de constructie in elkaar zit. Immers, iedere analyse van deze constructie zal bijvoorbeeld moeten kunnen verklaren waarom in sommige dialecten het vraagwoord in deze constructie een variant is van *wat* en in andere dialecten een variant van *hoe*. Een andere vraag die deze beperkte set gegevens direct oproept is waarom er in veel (noordelijke) dialecten een *k*-klank opduikt, ofwel op het vraagwoord, zie (21)c, ofwel op het voorzetsel, zie (22)b. De variatiedata dwingen ons de vraag te stellen wat de status van dit morfeem is en wat de aanwezigheid van dit morfeem ons vertelt over de interne opbouw van de *wat voor*-constructie.

Een ander aspect van woordcombinatiediagnostiek betreft de rijkheid aan woorden die nodig zijn om het constructietype te realiseren. Sommige dialecten vertonen een woordrijke realisatie, andere een woordarme realisatie. Wederom biedt de *wat voor*-constructie een goed voorbeeld hiervan. Er zijn dialecten waar deze constructie bestaat uit meer elementen dan de Standaardnederlandse variant, maar er zijn ook dialecten met minder elementen. Dit wordt geïllustreerd in (23).

(23)	a	wa feur'n soort van boeken	(Ossendrecht)
	b	wat soort bauken	(Onstwedde)
	c	wa boeken	(Schellebelle)

Een ander voorbeeld van morfologische variatie betreft partitieve genitiefconstructies van het type *iets vreemds*. Bekijken we de voorbeelden in (24).

(24)	a	iemand vremd-s	(Ossendrecht)
	b	iemand vrump	(Borgloon)
	c	zo iets komiek	(Dilbeek)

De vraag rijst hier uiteraard waarom sommige dialecten, zoals dat van Ossendrecht, wel onbepaalde voornaamwoorden van het type *iemand* in deze constructie kunnen hebben en andere dialecten niet. Verder lijkt er variatie op te treden in de distributie van de s-uitgang. Deze uitgang is in sommige dialecten verplicht aanwezig en kan in andere, zoals in dat van Dilbeek en Borgloon, afwezig zijn.

3.4.3 Diagnostiek 3: NP-ellipsis

Ellipsis is het verschijnsel dat delen van zinnen of woordgroepen onder bepaalde voorwaarden weggelaten kunnen worden (Lobeck 1995, Merchant 2001). In paragraaf 2.2 zagen we hiervan al een voorbeeld uit het dialect van Urk:

(25) Ik hew zes koenen en hij het'r achte. (= voorbeeld (12))

Het zelfstandig naamwoord *koeien* kan na *achte* worden weggelaten, omdat het een herhaling is van een nomen dat reeds in het eerste conjunct gebruikt wordt. Als we ellipsis in de dialecten beschouwen dan vinden we een aantal interessante aanwijzingen over de interne structuur van het nominale domein. Allereerst zijn er constructietypen die in het Standaardnederlands geen ellipsis toelaten, maar in dialecten wel. In de possessiefconstructie in (26)-a, bijvoorbeeld, kan in het Standaardnederlands het nomen *boek* niet weggelaten worden. In het dialect van Hindeloopen kan dit echter wel (26)-b) (zie Corver & Van Koppen 2010 voor een analyse van dit verschijnsel):

(26) a Jan zijn *(boek) (Standaardnederlands)
b Jan sienn (Hindeloopen)

Verder leidt NP-ellipsis vaak tot veranderingen in de morfosyntactische eigenschappen van de nominale constituent. Allereerst zien we dat de morfologische vorm van datgene wat overblijft (het restant) anders is dan in de niet-elliptische context: in sommige gevallen, zoals hierboven in voorbeeld (25), wordt het NPE-restant aangevuld wordt met een sjwa. In sommige andere contexten is het suffix dat aan het restant van ellipsis wordt toegevoegd niet anders dan het suffix dat we in attributieve contexten vinden. De *-n* uitgang in (26)-b wordt bijvoorbeeld niet aan het pronomen aangehecht, wanneer dat attributief gebruikt wordt. Andere voorbeelden hiervan vinden we in (27):

(27) a mien boek - miende (Hooghalen)
b mien boek - 't mient (Kerkrade)

Daarnaast vinden we dialecten, waarbij in elliptische contexten een definit lidwoord toegevoegd wordt. Dit lidwoord moet afwezig zijn in niet-elliptisch (d.w.z. attributief) gebruik van de constructie:

(28) a zijnen auto - de zijnen (Schellebelle)
b dezen opa - d'n dezen (Axel)

De aanwezigheid van een toevoeging op het restant is dus gerelateerd aan leegte in de nominale structuur. De vraag is uiteraard wat de status van een dergelijke toevoeging is, en of alle hierboven genoemde toevoegingen aan het restant van ellipsis dezelfde status hebben (zie hiervoor Corver & Van Koppen in voorbereiding, Corver & Van Koppen 2011, Corver & Van Koppen 2009, Kranendonk 2010).

Een ander aspect van NP-ellipsis is dat sommige restanten samengaan met een pronomen. In het geval van ellipsis in telwoordconstructies zoals hierboven verschijnt bijvoorbeeld het kwantitatieve pronomen *er*. Van kwantitatief *er* is al langer bekend, dat het gerelateerd is aan de afwezigheid van naamwoorden (zie o.a. Bennis 1986). Kijken we echter naar de variatie in het Nederlandse taalgebied, dan verschijnt een veel gedetailleerder beeld

van de distributie van kwantitatief *er* en rijst de vraag op welke manier het verschijnen van *er* en de inflectie op telwoorden met elkaar samenhangen:

(29)	a	... <i>en ik heb er vier</i>	(Standaardnederlands)
	b	... <i>en ik heb viere</i>	(Onstwedde)
	c	... <i>en ik heb vier</i>	(Hindeloopen)

Overigens vinden we ook dialecten waar kwantitatief *er* samengaat met adjectieven. Zie de voorbeelden in (30). We verwijzen de lezer naar Kranendonk (2010) en Corver et al. (2009b) voor een uitgebreidere bespreking en een analyse van deze data.

(30)	a	D'r is ien met vijf rooie appels, mar gin iën het vijf groêne.	(Midsland)
	b	Der is ien mei fiif reode appels, mar ginien hat er fiif griene.	(Lies)
	c	Er is ien met vijf rooie appels, mar gienien het (er) vijf groent.	(Kollum)

Een gelijkaardig variatiepatroon vinden we bij kwantificerende voornaamwoorden zoals *geen(een)* en demonstrative voornaamwoorden van het type *zo/zulk*. Bekijken we de voorbeelden in (31).

(31)	a	Ik het er geeneen	(Nijkerk)
	b	Ik heb (t'r) gainaine	(Onstwedde)
	c	Ik wil er zo ien.	(Oosterend)
	d	Ich wil zuu ein.	(Opglabbeek)
	e	Ik wil der zo'n/zukken	(Hooghalen)
	f	Ik wil der zonte	(Klazienaveen)
	g	Ik wil zonnt	(Onstwedde)
	h	Ik wil zo'n/zuknd.	(Hooghalen)

Ook bij deze vorm van ellipsis zien we dezelfde variatiepatronen: (i) de aan- of afwezigheid van kwantitatief *er*, (ii) de vorm van het ellipsisrestant. Interessant aan dit patroon is natuurlijk weer het voorkomen van de –t of –de aan het einde van het kwantificerende pronomen. Wederom zien we dit optreden in de Noordoostelijke dialecten. Verder zien we dat sommige dialecten, in tegenstelling tot het Standaardnederlands, de niet verzwaarde vorm *zo 'n* kunnen gebruiken in ellipsiscontexten.

Een laatste context die we hier niet onbesproken willen laten betreft maatbepalingen, aangezien we hier ook weer variatie vinden wat betreft het gebruik van kwantitatief *er*, zie de voorbeelden hieronder. Wederom zien we dat de variatie zit in de aan- of afwezigheid van kwantitatief *er* en de aan- of afwezigheid van een e-uitgang op het telwoord.

(32)	a	Jan leup drie kilometer en ik leupe er vieve	(Giethoorn)
	b	Jan liep drie kilometer en ik liep er vijf.	(Oostvoorne)
	c	Jan luup drie kilometer en ik luup fieve	(Klazienaveen)
	d	Jan leup 3 km. en ik leup vief.	(Hooghalen)

We hebben tot dusver twee syntactische gevolgen van ellipsis gezien: (i) het restant na NP-ellipsis heeft een andere morfologische vorm dan zijn equivalent in de niet-elliptische context; (ii) er wordt een pronominaal element toegevoegd aan het restant van ellipsis.

Verder kan – net als in het Engels – in verscheidene dialecten en variëteiten van het Nederlands ook het telwoord *één* toegevoegd worden. We hebben de toevoeging van *één* gevonden bij vraagwoordconstructies met *wat voor* en, in een veel beperkter aantal dialecten,

met *welk*. Verder vinden we *één* in bepaalde focusconstructies zoals in (33)b. Deze constructies worden uitvoerig besproken in Barbiers (2005). Merk echter op dat, zoals Barbiers ook opmerkt, deze variant van *één* ook kan voorkomen in niet elliptische constructies in sommige dialecten. Ook zijn er restricties op de nominale context, waarin *één* toegevoegd kan worden: het komt niet voor in combinatie met een demonstratief of een possessief pronomen; zie (33)d-e:

(33)	a	wat voor één	‘wat voor één’	(Standaardnederlands)
	b	wulkienen	‘welke’	(Dilbeek)
	c	'n raoren een	‘een hele rare’	(Hindeloopen)
	d	*die één		
	e	*mijn één		

Samenvattend kunnen we stellen dat in NP-ellipsisconstructies verschillende elementen toegevoegd kunnen worden, die we in hun niet-elliptische tegenhangers niet aantreffen. Daarmee is ellipsis een geschikt diagnostisch middel om inzicht te krijgen in de structuur en eigenschappen van een syntactische constructie.

3.4.4 Diagnostiek 4: subextractie

Subextractie is de mogelijkheid om een onderdeel van een groter syntactisch domein uit dat domein te verplaatsen naar een positie buiten dat domein. Algemeen wordt aangenomen, dat datgene wat verplaatst kan worden een constituent moet zijn. Door te testen welke delen van een constructie geëxtraheerd kunnen worden, kunnen we dus uitspraken doen over de syntactische opbouw van de constructie.

Een van de nominale constructies waaruit een deel geëxtraheerd kan worden, is de al eerder besproken *wat voor*-constructie. Zoals zichtbaar is in (34), kan het vraagwoord *wat* in het Standaardnederlands wel voorop geplaatst worden, maar de sequentie *wat voor* niet. Dit suggereert dat *wat voor* geen constituent vormt.

(34)	a	[Wat _i] heb jij [t _i voor boeken] gekocht?
	b	*[Wat voor] _i heb jij [t _i boeken] gekocht?

De *wat voor*-constructie is uniek voor het Nederlands in zijn subextractiegedrag. Andere vraagwoorden kunnen niet uit een naamwoordgroep worden verplaatst, iets wat in het Slavisch bijvoorbeeld wel mogelijk is (zie Corver 1990). In geen van de in het DiDDD-project onderzochte dialecten is één van de volgende constructies geattesteerd:

(35)	a	*Welke heb jij kinderen gezien?
	b	*Hoe ben jij oud?
	c	*Hoeveel heb jij koeien?

Het unieke subextractiegedrag van de *wat voor*-constructie suggereert dan ook dat deze constructie een bijzondere syntactische opbouw heeft. Uiteraard was een van de vragen van het project welke nominale constructies subextractie toelaten en meer specifiek ook welke variaties van de *wat voor*-constructie subextractie toelaten (zie Corver & Van Koppen in prep). Kortom, ook subextractie is een geschikt middel om inzicht te krijgen in de interne structuur van naamwoordgroepen.

3.4.5 Diagnostiek 5: combineerbaarheid van DP-interne elementen

Door te kijken welke elementen samen voor kunnen komen, kunnen we inzicht krijgen in de positie en eigenschappen van deze elementen binnen de bevattende nominale constructie. Elementen die samen voor kunnen komen, bezetten in ieder geval niet dezelfde syntactische positie in de constructie. Als twee elementen echter niet in dezelfde constructie voorkomen (d.w.z., ze zijn in complementaire distributie), dan kan dit ten minste twee dingen betekenen: (a) de elementen bezetten dezelfde positie; (b) de elementen hebben conflicterende eigenschappen.

Eén van de constructies waarin we duidelijke restricties zien op het combineerbaarheid van DP-interne elementen, is de possessiefconstructie. In geen van de onderzochte dialecten en variëteiten van het Nederlands is het mogelijk om een definiet lidwoord en een bezittelijk voornaamwoord voor een nomen te plaatsen (zie (36)-a). In ellipsis is de combinatie 'lidwoord+bezittelijk voornaamwoord' echter wel mogelijk (zie (36)-b):

- (36) a *de mijn planten
b de mijne

Een aantal dialecten staan toe om een aanwijzend en een bezittelijk voornaamwoord voor het naamwoord te plaatsen (zie (37)-a). Deze combinatie komt ook in ellipsis voor (zie (37)-b). De volgorde van de beide elementen ligt echter wel vast: het aanwijzend voornaamwoord moet voorafgaan aan het bezittelijk voornaamwoord (vergelijk (37)-a met (37)-c):

- (37) a die mijn planten (Hooghalen)
b die mijne (Maasbree)
c *mijn die planten

3.4.6 Diagnostiek 6: crosspronominale vergelijkingen

In de vorige paragraaf zagen we al, dat functiewoorden die op het eerste gezicht veel overeenkomsten vertonen (bijv. lidwoorden en aanwijzend voornaamwoorden), zich syntactisch verschillend gedragen: *de* kan in een niet-elliptische NP niet met een possessief pronomina gecombineerd worden, *die* daarentegen wel. Door het morfosyntactische gedrag van verschillende typen pronomina onderling te vergelijken, kunnen we kennis opdoen over hun morfosyntactische eigenschappen. We richten ons in het bijzonder op de volgende vragen: (i) hebben alle DP-interne pronomina dezelfde morfologische variatie? (ii) Gedragen alle DP-interne pronomina zich hetzelfde in ellipsis? (iii) Gedragen alle DP-interne pronomina zich hetzelfde bij subextractie? (iv) Welke DP-interne pronomina kunnen met elkaar gecombineerd worden?

In verschillende dialecten wordt bij NP-ellipsis bijvoorbeeld een lidwoord toegevoegd aan het *restant*. We treffen een definiet lidwoord aan als het *restant* een bezittelijk ((38)-a), aanwijzend ((38)-b) of vragend ((38)-c) voornaamwoord is:

- (38) a ziene auto - de ziene (Opglabbeek)
b dizzen opa - d'n dizzen (Asten)
c weffer boek - de weffer (Gilze)

Voor veel dialecten geldt echter dat niet alle drie deze ellipsisconstructies een lidwoord toestaan: sommige dialecten laten alleen een lidwoord toe bij bezittelijke voornaamwoorden

(zoals in het Standaardnederlands). Deze crosspronominale vergelijking geeft daarmee een manier om inzicht te krijgen in de interne structuur van (pro)nominale groepen.

In deze paragraaf hebben we een aantal diagnostieken gepresenteerd die we gebruikt hebben voor de beschrijving en analyse van morfosyntactische variatieverschijnselen in de nominale woordgroep. In de volgende paragraaf presenteren we een aantal voorlopige resultaten en staan we iets uitvoeriger stil bij de beschrijving van deze data.

3.5 *Het gebruik van de database door externe onderzoekers*

De database met de onderzoeksresultaten is opgenomen in de mimoredatabase (zie voetnoot 2 voor het webadres). Deze database stelt onderzoekers in de gelegenheid om drie databases tegelijkertijd te doorzoeken, de DiDDD-database, de SAND-database en de Goeman-Taeldeman-Van Reenen-database. Deze combinatie van databases geeft de onderzoeker een zeer uitgebreid beeld van de variatie binnen de Nederlandse dialecten, zowel op het gebied van de syntaxis als de morfologie en zowel op het gebied van het zinsdomein als op nominaal gebied.

Een zoekopdracht kan worden beperkt tot een van de drie projecten of een er kan een combinatie van de drie projecten worden gemaakt. Je kunt dus bijvoorbeeld in alle drie projecten tegelijkertijd zoeken, in een combinatie van twee projecten of in één van de databases. Verder is het mogelijk om de zoekopdracht te beperken tot een land (België of Nederland), tot een bepaalde (combinatie van) provincie(s) (bijvoorbeeld Limburg en Zuid-Holland) of tot een (of meerdere) regio's (bijvoorbeeld de Achterhoek en de Bommelerwaard). Mimore is gericht op een internationaal publiek doordat zowel de zoekopdrachten als de tags in het Engels zijn opgesteld. Ook de testzinnen zijn voorzien van een Engelse vertaling.

De Mimore-database kan op verschillende manieren worden doorzocht, die vervolgens ook weer gecombineerd kunnen worden. Er kan worden gezocht op tekst (een bepaald woord), op tags (bijvoorbeeld D(dem) voor aanwijzend voornaamwoord) en op syntactische fenomenen (bijvoorbeeld binnen het DiDDD-project op pseudopartitief (een fles melk)). De database geeft zelf al bepaalde vooraf ingestelde waarden voor deze drie categorieën weer, maar er kan ook zelf een waarde worden ingegeven. De syntactische fenomenen zijn voor de DiDDD-database binnen de Mimore-Database een combinatie van enerzijds de drie domeinen die we hebben besproken in paragraaf 3.1-3.3 en anderzijds de diagnostieken die we hebben besproken in paragraaf 3.4.

Als laatste heeft de Mimore-database de mogelijkheid om de resultaten te presenteren in een tabel of op een kaart.

4 Resultaten

In deze paragraaf geven we een aantal additionele generalisaties die het DiDDD-project heeft opgeleverd, zonder te streven naar volledigheid. Dit geeft de lezer (en mogelijk externe gebruiker) ook een goed beeld van het type vragen en generalisaties het gebruik van de database kan opleveren. We wijzen de lezer uiteraard ook op de generalisaties en variatiepatronen die we in de voorafgaande paragrafen al hebben besproken om een en ander te expliciteren. We richten ons hier op DP-interne congruentie in paragraaf 4.1, op DP-interne pronomina in paragraaf 4.2 en als laatste op DP-interne woordvolgorde in paragraaf 4.3.

4.1 DP-interne congruentie

In het Standaardnederlands congrueren sommige DP-interne modificeerders in definitieid, getal en geslacht met het zelfstandig naamwoord. Het Standaardnederlands maakt wat betreft geslacht een onderscheid tussen onzijdig en zijdig en wat betreft getal tussen enkelvoud en meervoud. Definiete lidwoorden en demonstratieve pronomina onderscheiden het onzijdig enkelvoud (het/dat, zie 19a-b) van de overige geslacht/getal-combinaties (voor *de*, zie (39)a'-a, voor *die*, zie (39)b'-b). Attributieve adjectieven hebben een afwijkende vorm in indefiniete, onzijdig, enkelvoud contexten. Ze dragen geen (zichtbare) uitgang (zie (39)c), terwijl ze in alle andere geslacht/getal/definietheid-combinaties een sjwa-uitgang krijgen (zie alle overige voorbeelden in (39)). Als talen een verschil maken tussen adjectivale inflectie in indefiniete en definiete contexten dan wordt dit verschil meestal aangeduid met sterke (indefiniete) versus zwakke (definiete) inflectie. Telwoorden (zie (39)e-e'), indefiniete artikels (zie (39)c-c') en bezittelijke voornaamwoorden (zie (39)d-d) vertonen geen congruentie en verschijnen derhalve steeds in dezelfde vorm.

(39)	a het zwarte konijn	a' de zwarte kat	a de zwarte konijnen
	b dat zwarte konijn	b' die zwarte kat	b die zwarte konijnen
	c een zwart konijn	c' een zwarte kat	c zwarte konijnen
	d mijn zwarte konijn	d' mijn zwarte kat	d mijn zwarte konijnen
	e drie zwarte konijnen	e' drie zwarte katten	

Wat opvalt aan het Standaardnederlandse systeem met de tegenstelling zijdig niet-zijdig is dat het zijdige enkelvoud en het meervoud altijd dezelfde vorm hebben. Voor de dialecten die we hebben onderzocht met een onderscheid tussen mannelijk, vrouwelijk en onzijdig geldt dat het vrouwelijke enkelvoud en het meervoud altijd dezelfde vorm hebben (zie bijvoorbeeld voorbeeld (40) hieronder). Een andere generalisatie die we kunnen maken is dat er geen dialecten zijn die minder onderscheidingen maakten dan het Standaardnederlands (bijv. een dialect dat geen onderscheid in geslacht kent bij definiete lidwoorden). Dus alle dialecten die bestudeerd zijn in het DiDDD-project hadden minimaal het hierboven beschreven systeem waarin een onderscheid zijdig-onzijdig wordt gemaakt. Vervolgens vinden we dialecten met een rijker congruentiesysteem. Allereerst zijn er dialecten die drie geslachten onderscheiden: mannelijk, vrouwelijk en onzijdig. Deze dialecten bevinden zich voornamelijk in het gebied onder de grote rivieren in Nederland. Een voorbeeld van een dergelijk dialect is Kortrijk. We geven het paradigma van Kortrijk in (40) hieronder.⁵

(40)	a	den geestigen opa	a'	ne groten opa
	b	de sjieke madam	b'	een geestige oma
	c	t wit konientje	c'	een geestig kind
	d	de zwarte perden	d'	geestige joenges

We zien dat het attributieve adjectief en het definiete lidwoord een aparte vorm hebben voor het mannelijk, vrouwelijk en onzijdig. Zoals we hierboven al vermeldde is de congruerende vorm in het vrouwelijk en het meervoud hetzelfde. Men zou op basis hiervan de hypothese kunnen formuleren dat dit de ongemarkeerde vorm van het (in)definiete lidwoord en de congruentie-uitgang op het adjectief is. Kortom, de dialecten in kwestie onderscheiden zich

⁵ De n-uitgang in het mannelijk enkelvoud is niet alleen gevoelig voor de kenmerken van het zelfstandig naamwoord, maar ook voor de fonologische context waarin het zich bevindt.

hierin van het Standaardnederlands dat ze behalve het onderscheid onzijdig versus zijdig ook het mannelijk onderscheiden.

Wat betreft de demonstratieve pronomina kunnen we opmerken dat er twee dialecten in ons onderzoek waren die géén onderscheid maken tussen proximaal en distaal, namelijk de dialecten van Kortrijk en Borgloon. Deze dialecten gebruiken uitsluitend de vormen *die* en *dat* aangevuld met deiktische adverbia *hier* en *daar*.

Een ander interessant resultaat van ons onderzoek betreft het opduiken van elementen die er op het eerste gezicht uitzien als congruentieaffixen, maar die dat bij nadere bestudering niet blijken te zijn. We zien met name veel *e-* en *en-*affixen opduiken in allerlei nominale contexten (zie Corver & Van Koppen 2011, Corver & Kranendonk 2009, Kranendonk 2010), die gekenmerkt worden door de afwezigheid van een overt (d.w.z. fonetisch gerealiseerd) nomen. Interessant is dat deze affixen voorkomen op DP-interne modificeerders die gewoonlijk geen uitgang hebben. Attributief gebruikte telwoorden hebben bijvoorbeeld nooit een uitgang in de Nederlandse dialecten die we hebben onderzocht. Als er NP-elliptisch plaatsvindt, laten sommige dialecten echter een uitgang op het telwoord zien. Een voorbeeld hiervan is gegeven voor het dialect van Bellingwolde in (41).

(41) Ik heb zes koiën en hij het 'r acht-e. (Bellingwolde)

Overigens staat geen van de dialecten met het patroon in (41) een uitgang toe op het telwoord als er een bijvoeglijk naamwoord volgt op dit telwoord (*ik heb vier groene*). In een deelverzameling van deze dialecten treffen we de uitgang op het telwoord ook aan in partitieve constructies, zie (42) (zie Kranendonk 2010 voor een uitgebreide bespreking en analyse van deze gegevens).

(42) Achte van die joenges zitten hier op skole. (Kortrijk)

Deze partitiefconstructies zijn uitermate interessant omdat sommige dialecten hier een subject-object asymmetrie laten zien (zie Corver, van Koppen en Kranendonk 2011 voor een volledige beschrijving van dit fenomeen). Bekijken we het onderstaande voorbeeld.

(43) a *Aachte van mien koiën et'n vaers gras.*
b Ik goa mor'n *aacht van mien koiën* verkoop'm. (Giethoorn)

Als de partitief-constructie de grammatische functie van onderwerp heeft vertoont het telwoord een *e*-uitgang (zie (43)a). Het telwoord verschijnt echter zonder uitgang als de partitief de rol van lijdend voorwerp vervult (zie (43)b).

Nog meer voorbeelden van soortgelijke uitgangen (dus uitgangen die leegte markeren in plaats van congruentie) treffen we aan op andere kwantificatorische pronomina (zie Kranendonk 2010, Corver & Kranendonk 2009, Corver 2010), adjectieven (zie Corver & Van Koppen 2011), demonstratieven (zie Corver en Van Koppen 2012) en possessieve pronomina (zie Corver en Van Koppen 2010). Behalve de hierboven genoemde *e-* en *en-*uitgangen op het zelfstandig gebruikte possessieve pronomina (d.w.z. in gevallen van NP-elliptisch) zijn we ook de *s*-uitgang tegengekomen op het restant van NP-elliptisch. Een voorbeeld hiervan vinden we in het Friese dialect van Bergum, zie (44), waar de *s*-uitgang verschijnt op het possessieve pronomina als er NP-elliptisch heeft plaatsgevonden. Verder hebben we nog een aantal dialecten gevonden die NP-elliptisch toestaan in de possessieve *s*-constructie (zie voorbeeld (45) en zie boven voor een uitgebreidere beschrijving van deze constructie).

- (44) a Pien harres
 b Pien har auto (Bergum)
- (45) a Pienes
 b Pienes auto (Hippolytushoef)

4.2 DP-interne pronomina

De Standaardnederlandse DP kan possessieve, demonstratieve, kwantificatiele en interrogatieve pronomina bevatten:

- (46) a mijn boek (possessief)
 b dat boek, zulke boeken (demonstratief)
 c elk boek/ieder boek (kwantificerend)
 d welk/wat voor boek (interrogatief)

Het is bekend dat deze pronomina niet kunnen worden gecombineerd binnen één en dezelfde DP. Zelfstandige naamwoordgroepen van het type *dat mijn boek*, *mijn dat boek*, *elk mijn boek* komen dus in het Standaardnederlands niet voor. Hetzelfde geldt voor de dialecten die wij hebben onderzocht. Er is geen enkel dialect dat combinaties van DP-interne pronomina toestaat.⁶

De interessantste variatie die we tot nu toe hebben gevonden met betrekking tot de DP-interne voornaamwoorden betreft wederom de configuraties met NP-ellipses. We hebben in de vorige paragraaf al besproken dat er dialecten zijn waarbij er een uitgang verschijnt op het voornaamwoord als er NP-ellipses heeft plaatsgevonden. Er is echter nog een mogelijkheid die we veelvuldig vinden in de dialecten van het Nederlands, namelijk toevoeging van een definitief lidwoord (zie ook voorbeeld (38) hierboven). We kennen dit verschijnsel uit het Standaardnederlands waar een DP als *mijn vader* er na NP-ellipses uit komt te zien als *de mijne*. Het definitieve lidwoord kan in geen enkel dialect worden gecombineerd met een DP-interne voornaamwoord als er niet ook NP-ellipses heeft plaatsgevonden. Sterker nog, het definitieve lidwoord kan alleen voorkomen als het voornaamwoord het enige element is dat overblijft na NP-ellipses. Als er bijvoorbeeld ook nog een adjectief deel uitmaakt van het restant, dan kan het definitieve lidwoord in geen van de door ons onderzochte dialecten aanwezig zijn.

We geven hieronder enkele generalisaties over deze vorm van NP-ellipses met een pronominaal element als restant heeft. Er is een deelverzameling van dialecten die naast het Standaardnederlandse patroon van het type *de mijne* ook een definitief lidwoord kan toevoegen bij zelfstandig gebruikte demonstratieven. Een voorbeeld van een dergelijk dialect is gegeven in (47).

- (47) Deze opa is al oud, maar **den dieje** nie. (Zierikzee)
 ‘Deze opa is al oud, maar die niet.’

⁶ Hierop is één uitzondering, namelijk dialecten die binnen de *wat voor*-constructie naast een interrogatief pronominaal ook een demonstratief pronominaal van het type *zulk* kan herbergen. Een voorbeeld van een dergelijk dialect is het Strijens waar we het navolgende voorbeeld hebben aangetroffen:

- (i) Wa foor zukke boeke hebbie gekocht? (Strijen)

Een deelverzameling van de dialecten met het patroon *de die* staan toe dat het definitieve lidwoord ook verschijnt in combinatie met een interrogatief pronomen; zie het dialect van Lier (Vlaanderen) in (48).

- (48) **De waffere** hedd'r gekocht? (Lier)
'Wat voor een heb je er gekocht?'

Corver & Van Koppen (2010) laten zien dat het definitieve lidwoord bij NP-ellipses met een possessief pronomen als overblijfsel verschijnt om de geslachtskenmerken van het gedeleerde zelfstandig naamwoord weer te geven. Dit is een bekend verschijnsel in taal: als er een element wordt weggelaten dan moeten de kenmerken (zoals de congruentiekenmerken) terugvindbaar zijn op het restant dat overblijft na ellipsis. Dit is bijvoorbeeld goed te zien in het Standaardnederlands. Als we in een DP van het type *mijn vader* het zelfstandig naamwoord *vader* weghalen, dan geeft *mijn* geen enkele informatie over de geslachtskenmerken van het woord *vader*. Door het definitieve lidwoord *de* toe te voegen aan het restant van NP-ellipses, is het duidelijk dat het weggelaten woord zijdig is. Bij demonstratieve restanten van NP-ellipses lijkt naast dit terugvindbaarheidsprincipe ook nadruk een rol te spelen. Het lidwoord is namelijk optioneel als het demonstratieve pronomen zelf al de geslachtskenmerken van het weggelaten zelfstandig naamwoord weergeeft. Het lidwoord kan dan in de betreffende dialecten worden toegevoegd, maar alleen als er sprake is van contrastieve focus. Het voorbeeld in (49) laat dit goed zien. Als de context contrastief is, zoals in (49)a dan wordt de vorm *de die* gebruikt, is de context echter topicaal dan kan *de die* niet worden gebruikt.

- (49) a Ik ging vaker bij deze tante logeren dan bij ***(de) die**. (Wambeek)
b Laat me je iets over die tante vertellen. **(*De) die** is altijd heel aardig.

Naast het patroon waar een definitief lidwoord voorafgaat aan het restant van NP-ellipses vinden we ook een groep dialecten waar een definitief lidwoord kan volgen op het restant. Een voorbeeld van een dergelijk dialect is het Gieters (het dialect van Giethoorn):

- (50) Ik ging vroeger vaker bij deze tante logeren dan bij **dien*?(-de)**. (Giethoorn)

Interessant aan deze dialecten is dat de terugvindbaarheid van het geslachtskenmerk op het zelfstandig naamwoord geen rol lijkt te spelen: het definitieve lidwoord heeft altijd dezelfde vorm onafhankelijk van het geslacht van het weggelaten zelfstandig naamwoord. Ook voor deze dialecten geldt dat contrastieve focus leidt tot verplichte aanwezigheid van het definitieve lidwoord (zie (50)).

Een andere interessante constructie, die gerelateerd lijkt aan het hierboven besproken NP-ellipsispatroon, is die in (51). We hebben dit patroon in een aantal Brabantse dialecten aangetroffen (zie ook Vanacker 1948, De Bont 1962). Het patroon bestaat uit een definitief lidwoord dat onmiddellijk gevolgd wordt door een eigennaam die verbogen is (in dit geval met *-e*).

- (51) Dat is de Teune. (Lage Mierde)
'Dat is die van Teun'

Het definitieve lidwoord zien we ook nog terug in een andere context, namelijk bij rangtelwoorden. Zie de voorbeelden hieronder:

(52)	a	twidde	(Asten)
	b	twids	(Lier)
	c	d'n twedde	(Maasbree)
	d	d'n twiddes	(Asten)

Bij rangtelwoorden zien we dat sommige dialecten alleen het telwoord zelf gebruiken, zoals Asten, andere dialecten voegen een s-uitgang toe aan het telwoord, zoals het dialect van Lier. Dan zijn er dialecten die een definitief lidwoord toevoegen, voorbeelden daarvan zijn Maasbree en Asten. Interessant genoeg vinden we binnen deze laatste groep ook weer variatie wat betreft de aan- of afwezigheid van de s-uitgang.

4.3 DP-interne woordvolgorde

Er zijn tamelijk veel constructies die variatie laten zien wat betreft woordvolgorde. We noemden eerder al de constructie met *heel* en *helemaal* (zie voorbeeld (20)). Een verwant patroon vinden we bij *al*. Zie de voorbeelden hieronder.

(53)	a	alle vijf vrouwen	(Oosterbierum)
	b	alle vijf de vrouwen	(Hippolytushoef)
	c	de vrouwen alle vijf	(Hooghalen)
	d	al de vijf vrouwen	(Bergum)
	e	Pien al eir vrindinne	(Leuven)
	f	al Pien zen vrindinne	(Sint Truiden)
	g	allemaal annelien's vief zusjes	(Ontstwedde)
	h	allemaal de zuskes van trien	(Dilbeek)

Verder is de zogenoemde *wat voor*-constructie een rijke bron voor DP-interne variatie (zie ook de voorbeelden in 0 hierboven). Corver & Van Koppen (2011) geven een uitgebreide beschrijving van de variatie die we hier aantreffen. Grofweg kunnen we drie patronen onderscheiden: een patroon waarbij er een nomen van het type *soort* aanwezig is (zie (54)a), een patroon waarbij er behalve *wat* een ander vraagwoord zoals *welke* of een demonstratief pronomen zoals *zulke* aanwezig is (zie (54)b), en tenslotte een patroon zonder verdubbeling en zonder extra vraagwoord of demonstratief (zie (54)c).

(54)	a	<i>wat voor 'n soort boeken</i>	(het <i>soort</i> -patroon)
	b	<i>wat voor zulke boeken</i>	(het verdubbelingspatroon)
	c	<i>wat voor 'n boeken</i>	(het 'kale' patroon)

Deze drie patronen kunnen weer verder worden onderverdeeld.⁷ Er is bijvoorbeeld variatie in de vorm van het vraagwoord (naast *wat* wordt ook *hoe* aangetroffen) en in de vorm van de prepositie (naast *voor* wordt ook *van* gevonden). Verder kan in sommige dialecten het voorzetsel en/of het indefiniete artikel geheel afwezig zijn.

Een gelijkaardig type woordvolgordevariatie vinden we bij constructies van het type *geen van zulke mannen* en *twee van zulke mannen*. Alhoewel het voorzetsel *van* in het Standaardnederlands verplicht is (getuige de ongrammaticaliteit van *twee zulke mannen*), kan het in bepaalde dialecten afwezig blijven. Zo heeft het dialect van Lier de varianten '*k ém twie zulke/zoe'n vente gezien*' en '*Gin zulleke/zoe'n vénte emmek gezien*'. Een ander

⁷ Een beoordelaar van Nederlandse Taalkunde merkt op dat in zijn/haar Standaardnederlands zowel de variant *wat voor 'n boeken* als *wat voor een soort boeken* kan voorkomen met een licht betekenisverschil: het laatste moet per se verwijzen naar boeksoorten: taalkundeboeken, biografieën, fictie etc.

variatiepatroon dat hier enigszins op lijkt is het ontbreken van het voorzetsel *van* in de partitiefconstructie in de dialecten van Hooghalen, Lier, Asten en Lage Mierde (zie ook De Bont 1962 voor eenzelfde patroon in het dialect van Oerle).

(55)	a	dree de boken	(Hooghalen)
	b	drij de boeke	(Lier)
	c	drie de duurste boeken	(Asten)
	d	drie de grootste kalveren	(Lage Mierde)

In Lage Mierde en Asten is deze constructie alleen mogelijk als er een superlatief is toegevoegd. Het is onduidelijk of er hier sprake is van een partitiefconstructie of van een constructie die *de drie duurste boeken* danwel *de drie grootste kalveren* betekent (zie Kranendonk 2010 voor verdere discussie).

Een tweede bron van woordvolgordevariatie zijn verdubbelingspatronen: het is wel bekend uit het Standaardnederlands dat bij demonstratieven de proximale of distale betekenis kracht kan worden bijgezet door een adverbiale bepaling *hier* of *daar* toe te voegen (*dit boek hier, dat boek daar*). Dit is in de dialecten ook mogelijk. We vinden de adverbiale bepaling zowel voorafgaand aan het begin als aan het einde van de nominale woordgroep: *hier dit boek* en *dit boek hier*, maar nooit midden in de constituent (**dit hier boek, *dat daar boek*).

Het is verder algemeen bekend dat het gesproken of informele Nederlands ook verdubbeling kent in bezittelijke constructies. We doelen dan op voorbeelden zoals *Jan z'n boek* of *Marie d'r moeder*, waar de bezitters *Jan* en *Marie* als het ware worden verdubbeld door respectievelijk de bezittelijke voornaamwoorden *z'n* en *d'r*. Dit patroon vinden we ook in vrijwel alle dialecten. Sommige dialecten verschillen van het Standaardnederlands door de afwezigheid van congruentie tussen bezitter en bezittelijk voornaamwoord. Je krijgt dan vormen zoals *Marie z'n kado* (eenzelfde verschijnsel zien we in oudere fasen van het Engels en het Nederlands, zie Weerman & De Wit 1998). Uitzonderlijker is echter dat we dit patroon niet alleen vinden met nomina als bezitters, maar ook met pronomina: *haar d'r cadeau, hem z'n cadeau*. Ook hier vinden we soms een incongruentie tussen de bezitter en het bezittelijk voornaamwoord en krijgen we een vorm als *haar z'n cadeau*.

Een hieraan gerelateerde mogelijkheid die sommige dialecten hebben is wat we linksdislocatie in de DP zouden kunnen noemen. We vinden onder andere in het Friese dialect van Hippolytushoef 'Teun die z'n eten'.

5 Conclusie

Dit artikel dient als achtergrondinformatie bij de database die is ontstaan uit het DiDDD-project. Dit project heeft van januari 2005 tot 2010 gelopen aan de Universiteit van Utrecht. Het project heeft de morfosyntactische variatie binnen het nominale domein in dialecten en variëteiten van het Nederlands onderzocht. Aangezien de database van dit project als onderdeel van de Mimoredatabase beschikbaar is gekomen voor externe onderzoekers leek het ons goed de praktisch-methodologische als de inhoudelijke kant van het project te bespreken als achtergrondinformatie bij deze database. In paragraaf 2 hebben we de praktische kant van het project beschreven. De verschillende stadia van dataverzameling en de gebruikte methodologie. Dit verschaft externe onderzoekers de mogelijkheid om de gegevens op de juiste manier te interpreteren. Vervolgens zijn we in paragraaf 3 dieper ingegaan op de algemene vraagstelling van het project en de vraagstelling van de drie deelprojecten. In deze paragraaf werd ook uitgelegd hoe de database kan worden gebruikt door externe onderzoekers. Om onderzoekers alvast een idee te geven van de variatie die er te vinden is, hebben we in paragraaf 4 de belangrijkste empirische generalisaties van dit project besproken.

Bibliografie

- Abney, S. (1987).** *The English noun phrase in its sentential aspect*. Doctoral dissertation, MIT.
- Aboh, E. (2004).** Topic and focus within D. *Linguistics in The Netherlands* 21, 1-12.
- Barbiers, S. & H.J. Bennis & G. de Vogelaer & M. Devos & M.H. van der Ham (2005).** *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten/Syntactic Atlas of the Dutch Dialects Volume I*. Amsterdam: Amsterdam University Press. Full text: <http://depot.knaw.nl/2914>
- Barbiers, S. & J. van der Auwera & H.J. Bennis & E. Boef & G. De Vogelaer & M.H. van der Ham (2008).** *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten Deel II / Syntactic Atlas of the Dutch Dialects Volume II*. Amsterdam: Amsterdam University Press. Full text: <http://depot.knaw.nl/8774>
- Barbiers, S. (2005).** Variation in the morphosyntax of ONE. *The Journal of Comparative Germanic Linguistics*, 8(3), 159-183.
- Belder, M. de (2007).** Silence and the construct state in Dutch date expressions. In: B. Botma & M. van Koppen (red.), *Linguistics in the Netherlands 2007*. Amsterdam: Bejamins Publishing Company, 25-35.
- Bennis, H. (1986).** *Gaps and Dummies*. Dordrecht: Foris.
- Bennis, H. (1995).** The Meaning of Structure: The wat voor construction revisited. In: M. den Dikken & K. Hengeveld (red.), *Linguistics in the Netherlands 1995*.
- Bennis, H., N. Corver & M. den Dikken (1998).** Predication in nominal phrases. *The Journal of Comparative Germanic Linguistics* 1, 85-117.
- Besten, H. den. (1981).** Government, syntaktische Struktur und Kasus. In: M. Kohrt & J. Lenerz (red.), *Sprache: Formen und Strukturen. Akten des 15. Linguistischen Kolloquiums*, 1. Tübingen: Niemeyer. Linguistische Arbeiten 98, 97- 107.
- Bont, A.P. de. (1962).** *Dialekt van Kempenland. Meer in het bijzonder d'Oerse taol. Deel I. Klank- en vormleer en enige syntactische bijzonderheden*. Assen: Van Gorcum & Comp. N.V.
- Cardinaletti, A. and G. Giusti (2006).** The syntax of quantified phrases and quantitative clitics. In: M. Everaert and H. van Riemsdijk (red.), *The Blackwell companion to Syntax*. Oxford: Blackwell.
- Chomsky, N. (1981).** *Lectures on government and binding*. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, N. (1995).** *The Minimalist Program*. Cambridge/MA: MIT Press.
- Chomsky, N. (2000).** Minimalist inquiries: The Framework. In: R. Martin, D. Michaels, & J.Uriagereka (red.), *Step by step*. Cambridge, Mass: MIT Press, 89–155.
- Chomsky, N. (1986).** *Knowledge of language*. New York, NY: Praeger Publishers.
- Cornips, L. & W. Jongenburger (2001).** Het design en de methodologie van het SAND-project. *Nederlandse Taalkunde* 3, 215-232.
- Corver, N. (1990).** *The syntax of left branch extractions*. PhD Dissertation, Katholieke Universiteit Brabant, Tilburg.
- Corver, N. (1991).** The internal syntax and movement behavior of the Dutch 'wat voor'-construction. *Linguistische Berichte* 133,190-228.
- Corver, N. (2010).** Dressed numerals and the structure of universal numeric quantifiers. In: J.-W. Zwart & M. de Vries (red.), *Structure Preserved. Studies in Syntax for Jan Koster*. Amsterdam: John Benjamins, 91-99.
- Corver, N. & H. Kranendonk (2009).** Collective Numeral Constructions in Dutch: remarkable plurals, regular syntax and silent nouns. In: Jeroen van Craenenbroeck & Johan Rooryck (red.), *Linguistic variation yearbook*. Amsterdam: John Benjamins.

- Corver, N. & M. van Koppen (2009).** Let's focus on NP-ellipsis. *GAGL (Groninger Arbeiten zur Germanistischen Linguistik)* 48, 3-26.
- Corver, N. & M. van Koppen (2010).** Ellipsis in possessor constructions: a micro-comparative approach. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 13(2), 99-140.
- Corver, N. & M. van Koppen (2011a).** NP ellipsis with adjectival remnants: a micro-comparative perspective. *Natural Language and Linguistic Theory* 29(2), 371-421.
- Corver, N. & M. van Koppen (2011b).** Micro-diversity in Dutch interrogative DPs. A case study in the (dis)continuous 'wat voor 'n N'-construction. In: P. Sleeman & H. Perridon (red.), *The Noun Phrase in Romance and Germanic: Structure, Variation and Change*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 57-88.
- Corver, N. & M. van Koppen (2012).** Definite articles and NPE. Manuscript Utrecht University.
- Corver, N., M. van Koppen & H. Kranendonk (2009).** Quantitative *er*: a new micro-comparative view on an old puzzle. 24th Comparative Germanic syntax workshop. Catholic University of Brussels, May 28-29, 2009.
- Corver, N., M. van Koppen & H. Kranendonk (2011).** Dressed partitives, Construct states and ECP: A Dutch micro-comparative perspective. Manuscript Utrecht University.
- Craenenbroeck, J. van (2004).** *Ellipsis in Dutch dialects*. Dissertation, Leiden University. LOT-dissertations 96.
- Dikken, M. den (2006).** *Relators and linkers. The syntax of predication, predicate inversion, and copulas*. Cambridge, MA: MIT Press
- Dikken, M. den (2010).** On the functional structure of locative and directional PPs. In: G. Cinque & L. Rizzi (red.), *Cartography of linguistic structures* 6. Oxford: Oxford University Press.
- Donaldson, B. (1993).** *A grammar of Afrikaans*. Berlijn: Mouton de Gruyter. Mouton Grammar Library 8.
- Duinhoven, A. M. (1988a).** *Middel nederlandse syntaxis synchroon en diachroon*. Leiden.
- Ginneken, J. van (1954).** *Drie Waterlandse dialecten. Dl. I: Grammatica, fonologie, klankleer*. bez. door A. Weijnen. Alphen a/d Rijn: Samson.
- Giusti, G. (1997).** The categorial status of determiners. In: Haegeman, L. (red.), *The new comparative syntax*. London: Longman, 95-123.
- Goeman, A.C.M. & G. de Schutter & B.L. van den Berg & T. de Jong (2005).** *MAND Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten Deel I / MAND Morphological Atlas of the Dutch Dialects Volume I*. Amsterdam: Meertens Instituut/Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde/Amsterdam University Press. <http://www.meertens.knaw.nl/mand>
- Goeman, A.C.M. & M. van Oostendorp & P. van Reenen & O. Koornwinder & B.L. van den Berg & A. Van Reenen (2008).** *Morfologische atlas van de Nederlandse dialecten. Deel II/Morphological Atlas of the Dutch Dialects. Volume II*. Amsterdam: Amsterdam University Press. <http://www.meertens.knaw.nl/projecten/mand/>. Full text: <http://depot.knaw.nl/9018>
- Goossens, J. Taeldeman, J., Verleyen, G., De Wulf, C. (1998-2005).** Fonologische atlas van de Nederlandse dialecten (FAND). Gent: KANTL.
- Haegeman, L. (1992).** *Theory and description in generative grammar. A case study in West Flemish*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haegeman, L. (1995).** *The syntax of negation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haegeman, L. (2002).** West Flemish negation and the derivation of SOV order in West Germanic. In: A. Holmberg (red.), *Nordic Journal of Linguistics* 25, special issue on negation, 154-189.
- Hoeksema, J. (1996).** *Partitives*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

- Hoekstra, E. (1993).** Over de implicaties van enkele morfo-syntactische eigenaardigheden in Westfriese dialecten. *Taal & Tongval* 45, 135-154.
- Hoof, H. van (1997).** Left dislocation and split topics. In: E. Anagnostopoulou, H. van Riemsdijk & F. Zwarts (red.), *Materials on left dislocation*. Amsterdam: John Benjamins, 275-305.
- Hoof, H. van (2005).** Split topicalization. In: M. Everaert & H. van Riemsdijk (red.), *The Blackwell companion to syntax*, chapter 62. Oxford: Blackwell.
- Horst, J. van der (2008).** *Geschiedenis van de Nederlandse syntaxis*. Leuven: Leuven University Press.
- Jackendoff, R. (1977).** *X-bar Syntax: A study of phrase structure*. Cambridge, Mass.: MIT-Press.
- Kayne, R. (2007).** Several, few and many. *Lingua* 117, 832-858
- Kayne, R. (2010).** Notes on French and English demonstratives (with Jean-Yves Pollock). In J.-W. Zwart & M. de Vries (red.), *Structure preserved: Studies in syntax for Jan Koster*. Amsterdam: John Benjamins, 215-228.
- Kester, E-P. (1996).** *The nature of adjectival inflection*. PhD diss. Utrecht University.
- Koopman, H. (2000).** Prepositions, postpositions, circumpositions, and particles. In H. Koopman (red.), *The syntax of specifiers and heads*. Routledge: London, 204-260.
- Kranendonk, H. (2010).** *Quantificational constructions in the Dutch nominal domain: facets of Dutch microvariation*. Dissertation Utrecht University. LOT-publications.
- Laan, K. ter (1953).** *Proeve van een Groninger spraakkunst*. Winschoten: Van der Veen.
- Leu, T. (2008).** *The internal syntax of determiners*. Ph.D. dissertation, New York University.
- Lobeck, A. (1995).** *Ellipsis: functional heads, licensing and ellipsis*. Oxford: Oxford University Press.
- Merchant, J. (2001).** *The Syntax of silence. Sluicing, islands and the theory of ellipsis*. Oxford: Oxford University Press.
- Overdiep, G. S. (1940).** *De volkstaal van Katwijk aan Zee*. Antwerpen: Standaard-Boekhandel.
- Pauwels, J.L. (1958).** *Het dialect van Aarschot en omstreken*. V. I. Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek.
- Ponelis, F.A. (1979).** *Afrikaanse sintaksis*. Pretoria: Van Schaik.
- Riemsdijk, H. van. (1978).** A case study in syntactic markedness: The binding nature of Prepositional Phrases, Dordrecht: Foris.
- Ritter, E. (1991).** Two functional categories in Noun Phrases: Evidence from modern Hebrew, in S. Rothstein (red.), *Syntax and Semantics* 26. San Diego: Academic Press, 37-62.
- Rizzi, L. (1997).** The fine structure of the left periphery. In: L. Haegeman (red.), *Elements of grammar*. Amsterdam: Kluwer, 281-337.
- Ross, R. (1967).** *Constraints on variables in syntax*. PhD dissertation, MIT.
- Sassen, A. (1953).** *Het Drents van Ruinen*. Assen: Van Gorcum.
- Stoett, F.A. (1977).** *Middel-Nederlandsche spraakkunst. Syntaxis*. Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Szabolcsi, A. (1987).** Functional categories in the noun phrase. In: I. Kenesei (red.), *Approaches to Hungarian. Theories and Analyses*. Jate Szeged, 167-190.
- Tiersma, P.M. (1985).** *Frisian reference grammar*. Dordrecht: Foris.
- Vanacker, F. (1948).** *Syntaxis van het Aalsters dialect*. Tongeren: Michiels.
- Weerman, F. en P. de Wit (1998).** De ondergang van de genitief. *Nederlandse Taalkunde* 3, nummer 1, 18-46.

Zamparelli, R. (2000). A theory of kinds, partitives and *of/z* Possessives. In: A. Alexiadou & Chr. Wilder (red.), *Possessors, predicates and movement in the Determiner Phrase..* Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 259-301.